

ДО ПИТАННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

**ПАВЛОВСЬКА Наталя Володимирівна - доцент кафедри цивільного права
і процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
УДК 341.9**

В представленной статье рассматривается институт юридических лиц как субъект международного частного права, с учетом цивилистической доктрины и законодательной практики закрепления гражданских прав и обязанностей.

Ключові слова: національність юридичної особи, особистий закон, правоздатність та дієздатність юридичної особи.

Відношення та приналежність юридичної особи до певної держави та її правопорядку іменується у міжнародному приватному праві як «національність» юридичної особи. Приналежність юридичної особи до певної держави відрізняється від громадянства фізичних осіб.

Так, сучасні науковці визначають, що громадянство фізичної особи – це інститут державного права і застосовується виключно до громадян тієї чи іншої держави. [7, с. 156]

Національність юридичної особи – поняття, яке застосовується умовно та пов'язане, насамперед, із залежністю суб'єкта права, як носія прав та обов'язків, від правовідносин, які виникають та існують у певній державі, незалежно від волевиявлення цих осіб [7, с.157].

Національність юридичних осіб лежить в основі визначення їх особистого статусу як правопорядку, у рамках приписів якого з'явилося це утворення.

Особистий статус юридичної особи визначає:

- статус певного утворення як юридичної особи;
- організаційно-правову форму юридичної особи;
- порядок створення, реорганізації та ліквідації юридичної особи;
- питання правонаступництва щодо прав і обов'язків юридичної особи, що припиняється;
- вимоги до назви юридичної особи;
- зміст та обсяг правоздатності юридичної особи, момент її виникнення та припинення;
- вимоги до структури органів управління юридичної особи, їх компетенції та порядку здійснення своїх повноважень;
- відносини юридичної особи з її засновниками та учасниками, порядок набуття та реалізації учасниками юридичної особи своїх прав та обов'язків;
- здатність юридичної особи відповідати за своїми зобов'язаннями [6, с. 314].

Класично, правовий статус юридичної особи визначає загальна колізійна прив'язка, що підпорядковує їх вирішення єдиному національному правопорядку. [6, с.315]

Доктрина міжнародного приватного права визначає наступні критерії національності юридичної особи:

- місце інкорпорації юридичної особи, яке визначає місце знаходження та створення юридичної особи – держави англо-американського права (США, Велика Британія, Індія, Китай, Росія, Україна);

- місце знаходження адміністративного центру (органу управління) юридичної особи, тобто особистий статут юридичної особи визначається законом держави, де вона перебуває щодо свої установчих документів – держави континентальної Європи (Австрія, Андорра, Бельгія, Беларусь, Болгарія, Монако, Німеччина, Польща, Франція, Швейцарія);

- місце основної діяльності юридичної особи, яке визначає основну господарську діяльність; така позиція відома законодавствам країн, що розвиваються, і є ефективним критерієм визначення національних офшорних компаній; [6, с. 395]

Деякі сучасні вчені зазначають про місце контролю, який використовується як субсидіарна колізійна прив'язка в законодавствах деяких держав світу при визначенні правового статусу юридичних осіб.[7, с. 318]

На сьогоднішній день, у законодавствах більшості країн світу застосовується не один, а декілька критеріїв визначення особистого закону юридичної особи. Так, згідно зі ст. 154 Федерального закону Швейцарії 1987 р. «Про міжнародне приватне право», до юридичних осіб застосовується право держави, у якій вони засновані, за умови виконання встановлених правом цієї держави вимог чи їх заснування відповідно до права цієї держави; до юридичної особи, що не задовольняє таких умов, застосовується право держави, з якої фактично здійснюється управління. Як зазначено у ст. 3083 Цивільного кодексу канадської провінції Квебек 1991 р., статус і дієздатність юридичної особи регулюються правом країни, відповідно до якого ця юридична особа була заснована, без шкоди для застосування до її діяльності права країни, де така діяльність здійснюється. Кодекс Бустаманте містить декілька колізійних правил, які застосовуються до різних видів юридичних осіб. За загальним правилом (ст. 17), національність юридичних осіб визначається за місцем їх заснування та реєстрації, однак для акціонерних товариств національність визначається статутами чи законом місця, де збираються загальні збори акціонерів або, за їх відсутності, законом місця перебування головної ради чи ради директорів, чи адміністративної ради

(ст. 19), а національність інших цивільних, торгівельних або промислових товариств визначається установчими договорами чи за місцем звичайного перебування їх адміністрації або головного правління (ст. 18).[6, с. 330]

Федеральний закон «Про міжнародне приватне право» Австрії від 1978 р. визначає, що «особистим законом юридичної особи або будь-якого іншого об'єднання осіб або майна, яке може бути носієм прав та обов'язків, є право тієї держави, в якій цей носій прав має своє фактичне місцезнаходження головного органу управління».[7, с. 560]

В деяких випадках, законодавець йде шляхом застосування односторонніх колізійних прив'язок при формулюванні субсидіарного колізійного правила щодо визначення особистого закону юридичної особи. Так, за загальним правилом (ст. 25) Закону Італії «Про міжнародне приватне право» 1995 р., особистий закон юридичної особи визначається правом країни, на території якої був завершений процес її заснування, однак у випадку, коли орган управління такого правового утворення знаходиться в Італії або коли його основна діяльність здійснюється на території Італії, застосуванню підлягає італійське право. Ст. 11 Цивільного кодексу Єгипту 1948 р., правовий статус іноземних юридичних осіб підпорядковується закону держави, на території якої знаходиться місцезнаходження основного та діючого органу управління юридичної особи; однак, якщо ця особа здійснює свою основну діяльність в Єгипті, застосовним є єгипетський закон. [7, с.558]

Неможливо не погодитися з тим, що більш ефективною вважається уніфікація критеріїв визначення «національності» юридичних осіб шляхом укладення міжнародних договорів на універсальному та регіональному рівнях. Так, у Гаазькій конвенції про визнання прав юридичної особи за іноземними компаніями, асоціаціями, установами 1956 р. зафіксовано, що національність юридичної особи визначається за місцем, де вона зареєстрована або де за статутом знаходиться її правління. Згідно з Договором про заснування Європейського Співтовари-

ства 1957 р., на будь-яку компанію, засновану за національними законами, навіть якщо вона контролюється іноземною компанією, має 100 %-й іноземний капітал чи здійснює функції філії іноземної компанії, поширюється національний режим. У Європейській конвенції 1968 р. про взаємне визнання торговельних товариств та юридичних осіб у цілому закріплений принцип інкорпорації (ст. 6), разом з тим у ній визначається, що правовий зв'язок з державами – членами ЄЕС мають не тільки юридичні особи, що засновані відповідно до їх законів, а й ті, що мають місцезнаходження і ведуть економічну діяльність на території цих держав. Ці ознаки спрямовані на виявлення тих юридичних осіб, які беруть участь в економічному житті Співтовариства, а тому вправі користуватися відповідними свободами. Стаття 4 цієї Конвенції дає змогу державам-учасницям, на території яких фактично знаходиться юридична особа, зробити заяву про застосування до неї власних імперативних норм; це положення є певною поступкою тим державам – членам ЄС, котрі як критерій визначення національності юридичної особи застосовують закон реального місцезнаходження юридичної особи. Крім того, згідно зі ст. 7 вказаної Конвенції, держава-учасниця може відмовити у визнанні за іноземними юридичними особами деяких прав та привілеїв, яких не мають її власні аналогічні юридичні особи. Зазначимо, що саме в межах Європейського Співтовариства процес створення уніфікованого правового регулювання у сфері статусу юридичних осіб став найбільш послідовним завдяки не тільки міжнародно-договірній уніфікації, а й механізмам наближення та гармонізації законодавств держав-членів [6, с.328].

Ст. 25 чинного Закону України «Про міжнародне приватне право» визначає, що особистим законом юридичної особи вважається право держави місцезнаходження юридичної особи, формулює і субсидіарне колізійне правило: за відсутності таких умов або якщо їх неможливо встановити застосовується право держави, у якій знаходиться виконавчий орган управління юридичної особи. [1]

Ст. 93 Цивільного кодексу України ви-

значає, що місцем знаходження юридичної особи є адреса органу або особи, які, відповідно до установчих документів чи закону, виступають від її імені. [5]

Ст. 27 Закону України «Про міжнародне приватне право» встановлює, що особистим законом іноземної організації, яка не є юридичною особою відповідно до права держави, у якій така організація створена, вважається право цієї держави. Інакше кажучи, якщо певна організація, яка в принципі має ознаки юридичної особи, не вважається такою за законом держави місця її створення, вона не наділятиметься статусом юридичної особи тільки через те, що ця організація діє на території держави, за законодавством якої вона є різновидом юридичних осіб. Разом з тим, якщо місцем здійснення діяльності такої організації є Україна, до її діяльності застосовуватиметься українське законодавство про юридичні особи, за винятком випадків, установлених законом, і тих, що впливають із суті правовідносин. [1]

Згідно з теорією українського цивільного права всі юридичні особи, як і інші учасники цивільних правовідносин, мають правоздатність (здатності мати права та обов'язки) і дієздатність (здатності своїми діями набувати прав та обов'язків).

Ч 1. ст. 91 ЦК України визначає, що юридична особа здатна мати такі ж цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині.

Відповідно до ст. 26 Закону України «Про міжнародне приватне право», цивільна правоздатність та дієздатність юридичної особи визначаються її особистим законом. У міжнародних договорах за участю України при визначенні правоздатності юридичних осіб, як правило, застосовується «критерій інкорпорації». [1] Так, згідно з ч. 3 ст. 26 Кишинівської конвенції про правову допомогу та правові відносини з цивільних, сімейних та кримінальних справ 2002р., правоздатність юридичної особи визначається законодавством Договірної Сторони, за законодавством якої вона була заснована. Аналогічне положення міститься і в низці двосторонніх міжнародних договорів за участю України

про надання правової допомоги у цивільних справах (див., напр., ч. 2 ст. 21 Договору між Україною та Латвією 1995 р., ч. 2 ст. 21 Договору між Україною і Польщею 1993 р., ч. 2 ст. 21 Договору між Україною та Кубою 2003 р.). Проте в низці двосторонніх договорів про надання правової допомоги закріплений інший принцип. Так, відповідно до ч. 2 ст. 22 Договору між Україною та Румунією 2002 р., правоздатність юридичної особи визначається законодавством Договірної Сторони, на території якої вона перебуває. [6, с. 325]

Правоздатність юридичної особи може бути як універсальною (загальною), що дає їй можливість брати участь у будь-яких цивільних правовідносинах, так і спеціальною (обмеженою), що передбачає можливість юридичної особи вступати тільки у ті правовідносини, які відповідають визначеними законом чи установчими документами предмета і цілям її діяльності і встановленим обмеженням. Як відомо, ЦК України стоїть на позиції визнання універсального характеру правоздатності юридичної особи, що відповідає сучасним загальносвітовим тенденціям розвитку цивільного законодавства, однією з яких є відхід від принципу спеціальної (обмеженої) правоздатності юридичних осіб та максимальне звуження сфери застосування доктрини «*ultra vires*» (виходу за межі правоздатності юридичної особи). У вітчизняному законодавстві обмеження універсальної правоздатності юридичних осіб, як правило, пов'язані зі здійсненням окремих видів підприємницької діяльності, які вимагають отримання спеціального дозволу (ліцензії) і здебільшого несумісні зі здійсненням інших видів діяльності або сумісні лише з деякими з них. Відповідно до ч. 1 ст. 227 ЦК України, правочин юридичної особи, вчинений нею без відповідного дозволу (ліцензії), може бути визнаний судом недійсним. В інших державах, навпаки, вихід юридичної особи за межі своєї «статутної правоздатності» може спричинити визнання вчинених нею актів такими, що не мають юридичних наслідків [6, с. 320].

Діяльність іноземних юридичних осіб на території будь-якої держави, у тому числі і на території України, вимагає екстериторіаль-

ного визнання їх правосуб'єктності. Підставою такого визнання є норми внутрішнього законодавства та міжнародних договорів за участю цієї держави. Допуск іноземних юридичних осіб до здійснення підприємницької діяльності в межах цієї держави, умови такого допуску, обмеження щодо видів діяльності та порядку їх здійснення – всі ці питання належать до сфери національно-правового регулювання «держави перебування» іноземної юридичної особи, яка визначає правовий режим такої діяльності. Свою діяльність іноземні юридичні особи здійснюють через філії, представництва чи дочірні компанії. Філії і представництва, на відміну від дочірніх компаній, не є юридичними особами, не мають самостійної цивільної правосуб'єктності, а виступають як відокремлені підрозділи юридичної особи, представляють і захищають її інтереси. Дочірні компанії, натомість, мають усі ознаки юридичних осіб, однак є підконтрольними материнській компанії, яка здійснює контроль, як правило, завдяки володінню материнською компанією істотним обсягом корпоративних прав (паїв, часток, акцій) у дочірніх компаніях [6, с.309].

Правовий статус іноземних юридичних осіб та режим їх діяльності на території України визначають національним законодавством України, включаючи і міжнародні договори за участю України. Серед двосторонніх міжнародних договорів за участю України, які визначають статус іноземних юридичних осіб, що діють на її території, слід виділити договори з питань торговельно-економічного співробітництва, заохочення та взаємного захисту інвестицій, запобігання подвійному оподаткуванню, міжнародного перевезення вантажів тощо. Так, ст. 4 Угоди між Урядом України і Урядом Саудівської Аравії про сприяння та взаємний захист інвестицій 2008 р. дає інвесторам будь-якої Договірної Сторони можливість користування режимом найбільшого сприяння на території іншої Договірної Сторони [7, с.122].

Закон України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного

АНОТАЦІЯ

У представленій статті розглядається інститут юридичних осіб як суб'єкт міжнародного приватного права, з урахуванням цивільно-правової доктрини та законодавчої практики закріплення цивільних прав та обов'язків.

SUMMARY

In the present article the institution of legal persons as the subject of private international law, including civil legal doctrine and practice of securing civil rights and obligations.

походження» та Закон України «Про режим іноземного інвестування» регламентують про учать іноземних інвесторів та їх порядок діяльності, у контексті визначення іноземних інвесторів – суб'єктів, які провадять інвестиційну діяльність на території України, які мають цивільну правоздатність як іноземна юридична особа. Всі дії іноземних інвесторів, виходячи із положень зазначених законів, повинні виконуватися згідно з вимогами чинного законодавства України.

Свою діяльність на території України іноземні юридичні особи можуть здійснювати через належним чином оформлені представництва. Крім того, іноземні юридичні особи можуть створювати підприємства на території України, які повністю їм належать, філії та інші відокремлені підрозділи, а також набувати у власність діючі підприємства.

Ст. 29 Закону України «Про міжнародне приватне право» визначає національний режим діяльності іноземних юридичних осіб в Україні, а саме: підприємницька та інша діяльність іноземних юридичних осіб в Україні регулюється законодавством України щодо юридичних осіб України, якщо інше не встановлено законом[1].

Ст. 13 Кодексу України «Про надра» іноземним юридичним особам надає право на користування надрами та право на переробку мінеральної сировини на підставі угод (контрактів), порядок укладення яких визначається Кабінетом Міністрів України. Надання іноземним інвесторам права на проведення господарської діяльності, пов'язаної з використанням об'єктів, що перебувають у державній або комунальній власності і передаються у концесію, відбувається шляхом укладення концесійного договору.[4].

Ст. 22 Земельного кодексу України: землі сільськогосподарського призначення не можуть передаватися у власність іноземним

юридичним особам, а право власності на земельні ділянки несільськогосподарського призначення може набуватися іноземними юридичними особам з урахуванням наступних обмежень:

– у межах населених пунктів у разі придбання об'єктів нерухомого майна та для спорудження об'єктів, пов'язаних із здійсненням підприємницької діяльності в Україні;

– за межами населених пунктів у разі придбання об'єктів нерухомого майна. Землі сільськогосподарського призначення, отримані в спадщину іноземними юридичними особами, підлягають відчуженню протягом одного року. [3]

Література

1. Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>
2. Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19 березня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80>
3. Земельний Кодекс України від 25 жовтня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2768-14/print1362045463946499>
4. Кодекс України «Про надра» від 27 липня 1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80>
5. Цивільний Кодекс України від 16 січня 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
6. Міжнародне приватне право: підручник за ред. А.С. Довгєрта, В.С. Кисіля. –К., 2012. – С. 374.
7. Международное частное право: учебник за ред. Н.И. Малышева. –М., 2011. – С. 904.
8. Юрова Н.М. Международное процессуальное право : теоретические основы имплементации норм в правовой системе Российской Федерации.- М., 2008. – С. 352.